

**MÜSTƏQİL TÜRK DÖVLƏTLƏRİNDƏ KİTAB
VƏ KİTABXANA MƏDƏNİYYƏTİ
(Tarixi, müasir vəziyyəti və inkişaf istiqamətləri)**

KAZIMI P.F.

*BDU, Kitabxanaşünaslıq kafedrası, müəllim
pkazimi@mail.ru*

2007-ci ilin iyun ayının 4-də Ankara şəhərində Türk dilli Cümhuriyyətlərin milli kitabxana direktorlarının konfransı işə başlandı. Milli Kitabxana direktorlarının yığıncağı uzun müddətli əməkdaşlığın başlanğıcını qoydu. Bu əməkdaşlıq fonunda Qırğızistanın və digər türkdilli dövlətlərin fəallığı diqqəti cəlb edir. Müstəqil türk dövlətlərində kitab və kitabxana mədəniyyətinin öyrənilməsi həm tarixi ənənələr, həm də müasir global informasiya məkanına inteqrasiyası baxımından göstərir ki, dövrün tələblərinə və qarşıya çıxan vəzifələrə cavab verə biləcək səviyyədə öz fəaliyyətini qura bilmişdir.

Açar sözlər: Türk dövlətləri, Milli kitabxana, əməkdaşlıq, kitabxana mədəniyyəti.

Azərbaycanın baş kitabxanası hesab edilən M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası nəinki Qafqazda, Avropa qitəsində, eləcə də bütün dünyada tanınan ən böyük milli kitabxanalardan və ən iri kitab saxlayıcılarından biridir.

Kitabxana 1922-ci ildə yaradılmış, rəsmi açılışı isə 1923-cü ilin may ayının 23-də olmuşdur. Kitabxana yaranan zaman onun fonduna İmperator Texniki Cəmiyyətinin Bakı şöbəsinin və Bakı İctimai Cəmiyyətinin kitabxanalarının fondlarından 5000 nüsxə kitab verilmişdir.

1923-cü ildən sürətlə inkişaf etməyə başlayan kitabxana əsas diqqəti fondunu komplektləşdirməyə yönəlmiş, 1925-ci ildə artıq fondnda 51000, 1928-ci ildə isə 300000 adda kitab, jurnal, qəzet, xəritə və digər çap məhsullarını toplaya bilmişdir. Təkcə 1928-ci ildə xaricdən 50 adda dövrü mətbuat alınmışdır. Oxucularının sayı 3183 nəfər: onlardan 2957-si kişi, 226-sı isə qadın olmuşdur. Kitab verilişi isə 2576 nüsxə təşkil etmişdir.

İlk biblioqrafik göstəricilər 1927-ci ildə hazırlanmağa başlanmışdır. Ümumiyyətlə, o dövrdə Şərqi artan maraqla bağlı olaraq "Şərqi haqqında jurnal materialları (1917-1927)", "1927-ci ildə Şərqi haqqında SSRİ ədəbiyyatı" adlı göstəricilər bu silsilədəndir. 13 nəfər əməkdaş ilə fəaliyyətə başlayan kitabxananın ilk direktoru Müseyib Səlimov olmuşdur.

Kitabxananın ilk oxu zalı 1927-ci ildə açılmış və hər gün saat 10-dan axşam saat 10-a kimi oxuculara xidmət göstərməyə başlamışdı.

Kitabxana Azərbaycan Elmlər Akademiyasının binasında bir neçə otaqda yerləşirdi. Bu da onun fəaliyyətini genişləndirməyə imkan vermirdi. Buna baxmayaraq, artıq 1928-ci ildə kitabxana 6 şöbədən: Şərqi, Rus, Qərbi Avropa, Xüsusi şöbə, Xidmət və Biblioqrafiya bürosundan ibarət bir struktur formalaşdırdı və əməkdaşların sayı isə 29-a çatdırıldı.

1939-cu ildə kitabxanaya mütəfəkkir alim, dramaturq və maarifçi Mirzə Fətəli Axundovun adı verilmişdir.

İllər keçdikcə kitabxananın fəaliyyət dairəsi genişlənməmiş, onlarca yeni şöbə yaranmış, fondlarında ədəbiyyatın sayı milyonlara, işçilərinin sayı yüzlərə çatmışdır.

Kitabxananın memarlıq baxımından tarixi abidə kimi qiymətləndirilən əzəmətli binaya 1961-ci ildə köçməsi onu sevənlər üçün gözəl hədiyyə olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, binanın yerinin seçilməsində və tikilməsində görkəmli xalq yazıçısı Süleyman Rəhimovun böyük xidməti olmuşdur. Layihənin memarı isə akademik Mikayıl Hüseynovdur.

"Kitabxana işi haqqında" və "Nəşriyyat işi haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunlarına əsasən Milli Kitabxana ölkə ərazisində dərc olunan nəşrlərdən pulsuz məcburi nüsxələr alır və onların əsasında Azərbaycan kitabının arxiv fondunu yaradır.

Bu gün Milli Kitabxana kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq və kitabşünaslıq sahəsində aparıcı müəssisə, ölkənin bütün kitabxanaları üçün elmi-metodiki mərkəz, oxuculara kompleks kitabxana-biblioqrafiya, informasiya xidməti göstərərək, kitabxanalararası abonement, milli və tövsiyə biblioqrafiyası, beynəlxalq və ölkədaxili depozitar mərkəz funksiyalarını yerinə yetirir. Dünyanın 30-dan artıq milli kitabxanası ilə ikitərəfli qarşılıqlı əməkdaşlıq barədə memorandum imzalamışdır.

Heç təsadüfi deyildir ki, ulu öndər, elm və mədəniyyətə yüksək qiymət verən Heydər Əliyev cənabları 4 dəfə (1995 – 3 iyun; 1996 – 4 mart; 1997 – 5, 20 noyabr) Milli Kitabxanaya gəlmiş və öz şəxsi kitabxanasından yüzlərlə kitabı kitabxanaya hədiyyə etmişdir.

Azərbaycan Milli Kitabxanası müstəqillik illərində özünün inkişafının ən yüksək pilləsinə qədəm qoydu. 1993-cü ilin ikinci yarısından Azərbaycan xalqının ümummillili lideri, ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə respublikada başlanan iqtisadi, siyasi, mədəni sahələrdə möhtəşəm proseslər kitabxana işində də xeyli canlanmaya səbəb oldu.

1993-cü ilin iyununda ulu öndər Heydər Əliyevin ikinci dəfə respublikada hakimiyyətə gəlməsi bu proseslərə son qoymuş oldu, Milli Kitabxananın və digər mədəniyyət müəssisələrinin üzərində dolayan təhlükələr tamamilə aradan götürüldü. Onların kənar "hücumlardan" etibarlı müdafiəsini təmin edəcək qanunvericilik bazasının yaradılmasına böyük ehtiyac var idi. Bu problemlərin vacibliyini əsas amil hesab edən ulu öndər

Heydər Əliyev hələ 1994-cü ildə Mədəniyyət Nazirliyinə “Mədəniyyət haqqında”, “Kitabxana işi haqqında” və digər qanunların işlənilib hazırlanması barədə xüsusi tapşırıqlar vermişdi.

2004-2013-cü illər Azərbaycanın həyatında sürətli iqtisadi inkişaf dövrü kimi xarakterizə olunur. Bu dövrdə Azərbaycan Respublikasının prezidenti İlham Əliyev cənablarının rəhbərliyi altında həyata keçirilən iqtisadi islahatlar nəticəsində bütün istiqamətlərdə sürətli yüksəliş diqqəti cəlb etməyə başlamışdı. Bu iqtisadi yüksəliş elmin, təhsilin və mədəniyyətin inkişafına da əsaslı müsbət təsir göstərmişdi. 1992-ci ildə Azərbaycan xalqının həyatında dördüncü dəfə baş verən əlifba dəyişiklikli kitabxanaları çox çətin vəziyyətə saldı, kitabxanalar köhnə kitab anbarlarına çevrilir, 70 illik sovet dönməmində çap olunan külli miqdarda ədəbiyyat mütaliədən çıxır, gənclər üçün lazımsızlaşır, onlar həm ideoloji cəhətdən, həm də əlifba baxımından bir anda köhnəlmişdi.

Osmanlıların hakimiyyəti illərində Fateh Sultan Mehmetin, Qanuni Sultan Suleymanın, Sultan I Mahmudun, Sultan III Əhmədin, Sultan I Həmidin, Sultan III Mustafanın eləcə də Validə Sultanlarından (Osmanlı Sultanlarının həyat yoldaşı) Esmihan Sultan, Nurbanu Sultan, Pertevniyal Validə Sultanın, sədrəzəmlərdən (baş nazirlər) Köprülü Kara Racip Paşa, Nevşehirlilərdən Damat İbrahim Paşa, Kılıç Ali Paşa və digərləri kitaba daim böyük önəm vermiş, şəxsi kitabxanalar yaratmış və zəngin kitab kolleksiyalarına malik olmuşdular. Sultan sarayında fəaliyyət göstərən kitabxanalar daim daha önəmli hesab edilmiş, Sultanın himayəsində və bütün dövlətin diqqət mərkəzində olmuşdu.

Türk dövlətinin başçısı Atatürkün ən böyük ideali türk millətini «ən mədəni və rifah səviyyəsi yüksək bir millət olaraq varlığını yüksəltmək» idi. O, yaxşı bilirdi ki, milli təhsili gücsüz olan bir millət heç bir şəkildə inkişaf edə bilməz, «Təhsil bir milləti ya azad, şanlı, yüksək bir cəmiyyət olaraq yaşadar, ya da bir milləti əsarət və səfalətə sürükləyər» deyə qeyd edirdi.

1963-cü ildən Türkiyədə kitabxana binalarının planlı inşasına başlandı. 1965-ci ildə kitabxana binalarının standartlaşdırılması və rasionallaşdırılması problemləri, kadr təminatı, komplektləşdirmə işlərinin nizamına salınması ilə məşğul olan, kitabxana texnikasının unifikasiyası üzrə işlərə rəhbərlik edən komissiya yaradılmışdı.

Kitabxanalar xidmət formalarına görə milli kitabxanalar, ümumi və ya xalq kitabxanaları, uşaq kitabxanaları, məktəb kitabxanaları, universitet kitabxanaları, özəl kitabxanalar, şəhər kitabxanaları və gəzici (səyyar) kitabxanalar kimi tiplərə ayrılır. Bunlardan başqa əlyazma kitab fondlarına sahib kitabxanalar da vardır. Türkçə, farsca və ərəbcə əlyazmaların ən zəngin fondları Türkiyədə, xüsusilə İstanbuldakı kitabxanalarda saxlanılır.

Dövlət sektorunun kitabxanaları ən böyük kitabxana şəbəkəsidir. Buraya Milli kitabxana, əksər təhsil müəssisələrinin kitabxanaları, idarə kitabxanaları və xüsusi kitabxanaların çox hissəsi, memorial və muzey kitabxanaları, kütəlvəzi (şəhər) və kənd kitabxanaları, uşaq kitabxanaları daxildir.

Türkmənistan-Dövlət Kitabxanası 1895-ci ilin avqust ayının 1-də Xəzər arxası vilayət icimai kitabxanası kimi Rusiya zabitləri tərəfindən Aşgabad şəhərində yaradıldı. Yaradılan zaman fondunda 3 min nüsxə rus dilində kitab mövcud idi və iki şöbədə idarət fəaliyyət göstərirdi. Abonement və oxu zalından ibarət olan kitabxana 1924-cü ilə qədər bu adla fəaliyyət göstərmiş və 1924-cü ildə Türkmənistan SSR Dövlət Kitabxanasına çevrilmişdi.

Sovet hakimiyyəti illərində Karl Maks adı verilmiş bu kitabxana 1991-ci ildən görkəmli Türkmən şairi Nurməhəmməd Əndəlibin adını daşıyır və bununla yanaşı 1992-ci ildə kitabxanaya milli kitabxana statusu da verilir.

1997-2013-cü illər arası kitabxana Müstəqil Türkmənistanın birinci prezidenti N.Nazarbayevin adını daşımağa başlayır. 2013-cü ilin aprel ayında yenidən Türkmənistan Dövlət Kitabxanası adı verilir.

2013-cü ildə Türkmənistandakı Türkiyə səfirliyinin dəstəyi ilə kitabxanada “Türkiyə” oxu zalı yaradılır. Kitabxana geniş beynəlxalq əlaqələr yaradır, ABŞ Konqres kitabxanası ilə əməkdaşlıq edir, müxtəlif beynəlxalq layihələrdə iştirak edir. Nəticədə kitabxananın fondu 2015-ci ildə 6 milyon çap vahidini keçir.

2006-cı ildə Yaponiya dövlətinin 200 min ABŞ dolları məbləğində qrantı hesabına kitabxana audio və video avadanlıqlar aldı. 2007-ci ildə Türkiyə memarlarının köməyi ilə tikilmiş kitabxananın yeni binası istifadəyə verildi. Kitabxananın maddi-texniki bazası möhkəmlənir və müasir kitabxana-informasiya müəssisəsinə çevrilir.

Hal-hazırda kitabxana eyni zamanda 1100 oxucuya xidmət etmək iqtidarındadır. Kitabxanada 2 konfrans zalı, ixtisaslaşdırılmış oxucu zalları fəaliyyət göstərir və burada 330 kitabxana personalı çalışır.

1991-ci il dekabr ayının 16-dan etibarən Qazaxıstanın müstəqillik əldə etməsi ilə əlaqədar olaraq kitabxana “Qazaxıstan Respublikasının Milli Kitabxanası” statusunu qazanır. Kitabxana yarandığı gündən etibarən regionda milli kitabxanası funksiyasını yerinə yetirməyə başlayır. O, həmçinin respublikanın mədəniyyət və incəsənət üzrə elmi informasiya mərkəzi funksiyasını da yerinə yetirir. Kitabxana tezliklə bibliografiyaşünaslıq və qazax tarixi kitabları üzrə elmi informasiya mərkəzi funksiyasını daşımağa başladı.

Alma-Ata Dövlət Milli Kitabxanası 1917-ci ilə qədər olan qazax tarixini əks etdirən vacib nüsxələri toplayıb mühafizə edirdi. Zəngin, nadir əlyazma materiallarından ibarət olan kitabxana fondu elmi müəssisə kimi

fəaliyyət göstərirdi. Kitabxananın fondunda dilçilik, etnoqrafiya, tibbə dair ayrı-ayrı nəşrlər də öz əksini tapırdı.

Milli kitabxanada kitab və əlyazmaların nadir nüsxələr fondu 25 minə yaxın təşkil edirdi. Burada şərq xalqlarına dair (ərəb, fars, türk, özbək, tatar, azərbaycan) ədəbiyyat da öz əksini tapırdı. Fondun tərkibində həmçinin ərəb dilində olan XII əsrə aid "Quran", fars dilində olan Nizaminin "Xəmsə"si (1448), Əlişir Nəvainin "Divanı" (1649) kimi nadir əsərlər mühafizə edilir. Şərq yazıçıların əsərlərini də buraya daxil etmək olar ki, onlardan Ömər Xəyyamin, Sədinin, Hafizin, Rudakinin, Firdovsinin və başqalarının əsərlərini göstərmək olar. A. Yasəvinin 1897-ci ildə İstanbulda, 1915-ci ildə Daşkənddə nəşr olunan "Hikmətlər" əsəri də qiymətli nüsxə kimi fonda daxil edilmişdir.

Alma-Ata Dövlət Milli Kitabxanasının fondu 1931-ci ildə ümumilikdə 64 min çap vahidini əhatə edirdisə, 1982-ci ildə isə bu göstərici 4 milyondan çox olmuşdur. Oxucuların sayı 1940-cı ildə 9 min idisə, 1982-ci ildə 55 minə qədər artmışdır.

Alma-Atada yaradılmış Qazaxıstan Dövlət Milli Kitabxanası bütün fəaliyyət göstərdiyi dövr ərzində respublika kitabxanalarının elmi metodik mərkəzi hesab olunmuşdur. Paytaxtın Astanaya köçürülməsi ilə əlaqədar olaraq milli kitabxananın da yeni paytaxtda yaradılması və fəaliyyəti zərurəti irəli gəlir.

Qazaxıstan Milli Akademik Kitabxanası 2004-cü ilin aprel ayının 23-də Qazaxıstan Respublikası hökumətinin 461 Nəli qərarı ilə Astana şəhərində yaradılmışdı. Məqsəd yeni paytaxtın informasiya, təhsil, mədəniyyət infrastrukturunu yaxşılaşdırmaq və müasir kitabxana müəssisəsi yaratmaq idi. Kitabxananın rəsmi açılışı 2004-cü ilin iyul ayının 10-da həyata keçirildi. Kitabxana ilk oxucularına 2005-ci ilin sentyabr ayının 10-da xidmət göstərməyə başladı. Hal-hazırda kitabxananın xidmətlərindən hər gün 25 min oxucu istifadə edir.

Kitabxananın əsas kitab fondu 770 min nüsxə kitab təşkil edir. Bundan başqa kitabxana hər il 900 adda dünyanın müxtəlif ünvanlarından dövrü mətbuat alır. Kitabxananın qiymətli fondunu Qazaxıstanın görkəmli elm, mədəniyyət və siyasi xadimlərinin hədiyyə etdikləri 30-dan artıq şəxsi kolleksiya təşkil edir.

Kitabxanada 2007-ci ildən başlayaraq elektron fondun təşkili işinə başlanmışdır. Artıq 2012-ci ildə elektron kitab fondunun sayı 7000 nüsxəyə çatmışdı. Bununla yanaşı, müxtəlif kənar e-resurslara əlçatırlıq verən kitabxana öz fəaliyyətində e-vasitələrlə işləməyi prioritet hesab edir.

Rəsmi və normativ sənədlər fondu kitabxananın ixtisaslaşdırılmış fondunu təşkil edir və kitabxana ölkə daxilində rəsmi dövlət sənədlərinin sistemli komplektləşdirilməsi ilə yanaşı, beynəlxalq hüquqi sənədlər və normativ hüquqi aktların da komplektləşdirməsini həyata keçirir.

Dissertasiya və avtoreferatlar fondu kitabxanada müstəqil fond olaraq fəaliyyət göstərir və müntəzəm olaraq artmaqdadır. Burada 311 dissertasiya, 10 mindən artıq avtoreferat saxlanılmışdır.

Kitabxananın zəngin incəsənət ədəbiyyatı fondu formalaşdırılmışdı. 8000-dən artıq kino, teatr, musiqi, təbii sənət, rəngkarlıq, qrafika və digər incəsənət sahəsinə dair çap və elektron kitablar kitabxanada saxlanılır. Bu fondun ən dəyərli hissəsi "Mədəni İrs" proqramı əsasında çap olunmuş kitablardır.

Kitabxananın bədii ədəbiyyat fondu qazax, rus dillərində klassik dünya və müasir qazax ədəbiyyatını, eləcə də uşaq ədəbiyyatını əhatə edir.

Kitabxanaya distant oxucu yazılması mümkündür. Bu məqsədlə xüsusi proqram yazılıb və tətbiq olunmuşdur. Belə bir xidmət növü kitabxanaya müraciətlərin artmasına və xidmət işinin yaxşılaşdırılmasına səbəb oldu.

Kitabxana yarandığı gündən etibarən mədəniyyət və maarifləndirici funksiyaları yerinə yetirməyə başlayır və öz kitab fondlarının tamamlanmasını həyata keçirir.

Kitabxanada internet, elektron resurs, linqofon zalı fəaliyyət göstərir. Kitabxana bibliografiyaşünaslıq, kitabşünaslıq, informasiya, sosiologiya və digər yaxın elmlərə dair problemlər üzrə elmi-tədqiqat işləri həyata keçirir. Kitabxananın veb saytının yaradılması işinə də başlanılır və özünəməxsus tərtibatlı sayt formalaşdırılaraq istifadəyə verilmişdir.

Kitabxananın fondu audio və video yazılarla birlikdə CD-lərdə elektron məlumatları da özündə əks etdirir. Bu kitabxana respublikada avtomatlaşdırılmış kitabxana mərkəzi kimi fəaliyyət göstərir, depozitar və repozitar materialları qoruyub, saxlayır.

Kitabxananın ümumi fondu isə 100 min nüsxədən ibarət idi. Burada görülməli işlərə nümunə olaraq ölkənin 14 kitabxanasının üzv olduğu Qazaxıstan Korporativ Kataloqlaşma Mərkəzinin fəaliyyəti nəticəsində işlənən və elektron sənədləri özündə əks etdirən "Sərhədlərdə qovuşma" adlı Qazax-Rus layihəsini göstərmək olar.

Qazaxıstanda tarix və mədəniyyətin inkişafı sahəsində bir sıra qanun və qərarlar qəbul edilmişdir. Qəbul edilən ilk qanun "Tarix və Mədəniyyət Mirası Abidələrinin Qorunması və İşlədilməsi" haqqında olmuşdur. Bu qanun 1992-ci ilin iyul ayında qəbul edilmiş və əsas məqsədi respublika ərazisində yerləşən tarixi və mədəni abidələrin qorunması olmuşdur.

Tarix və mədəniyyət mirasının qorunması sahəsində həyata keçirilən addımlardan biri də 2004-2006-cı illər üçün nəzərdə tutulan "Mədəniyyət Mirası" adlı dövlət proqramının hazırlanması olmuşdu. Bu proqramın həyata keçirilməsi nəticəsində ölkədə mədəniyyət işi sahəsində əsaslı dəyişikliklər baş verdi.

Göründüyü kimi, Qazaxıstanda Alma-Atada yaradılmış və uzun müddət mərkəzi dövlət kitabxanası funksiyasını yerinə yetirmiş Milli Kitabxana, Otrarda yaradılmış və Milli Universitetin nəzdində Milli Universitet Kitabxanası və Astanada yaradılmış Milli Akademik Kitabxanalar ölkənin yüksək statuslu kitabxanaları sayılır və Qazaxıstanı müasir global informasiya məkanında layiqincə təmsil edir.

Qırğızıstan Milli Kitabxanasının yaradılmasının 70 illiyi münasibəti ilə çap olunmuş hesabatda müstəqillik illərində kitabxana quruculuğunun sürətli və dinamik inkişaf etdiyini görmək olar. Milli kitabxananın 70 illiyi ərafəsində kitabxananın fondu 6 milyon nüsxə təşkil etmiş və dünya xalqlarının 89-dilində zəngin kitab fondu formalaşmışdı. Kitabxanaya hər gün 1300 oxucu müraciət edir ki, bunların da əksəriyyəti elmi işçilər və tələbələrdir. Elmin müxtəlif sahələrinə dair hər gün 300 min arayıq xidmətə verilir.

1993-cü ildə Qırğızıstan Respublikası tərəfindən V.I.Lenin adına kitabxanaya Qırğızıstan Milli kitabxanası statusu verildi. 1994-cü ildə milli kitabxananın 60 illiyi təntənə ilə keçirildi və o zaman dövlətin prezidenti A.Akayev kitabxana ictimaiyyətini təbrik etdi. 1995-ci ildə Qırğızıstan "Manas" eposunun 1000 illiyinin beynəlxalq səviyyədə keçirilməsi mərkəzi elan olundu. Bu münasibətlə Milli Kitabxana geniş fəaliyyət proqramı müəyyənləşdirdi və by proqram uğurla həyata keçirildi. "Manas"ın yubileyi ilə əlaqədar Respublikada tədbirlərin başlanğıcı Milli Kitabxanada qoyuldu. Orada "Dünya mədəniyyətinin mirvarisi" adlı möhtəşəm bir sərgi keçirildi. 15 adda, qırğız, ingilis və rus dillərində bukletlər çap edildi və yayıldı, Manas tədqiqatçıları ilə çox sayda görüşlər keçirildi.

Qırğızıstan Milli Kitabxanasının müasir nəşriyyat-poliqrafiya bazası yaradılmışdır ki, kitabxana hər il çox sayda bibliografik vəsaitlər, bukletlər və metodiki vəsaitlər çap etməkdədir. Milli kitabxana 1015 kitabxanayı özündə əhatə edən 53 MKS-in metodiki mərkəzidir.

Milli Kitabxananın beynəlxalq əlaqələrinin genişlənməsi 1998-ci ildə Almanyanın Höte institutunun dəstəyi ilə alman oxu zalı açıldı. Xüsusi təmir olunmuş oxu zalının açılışında Qırğızıstan prezidenti ilə yanaşı, Almaniya Federativ Respublikasının da prezidenti R.Xersoq da iştirak etmişdi.

1991-1999-cü illərdə Milli Kitabxananın fəaliyyətinin ümumi inkişafını qiymətləndirmək məqsədi ilə kitabxana 1999-cü ildə 65 illiyi ilə əlaqədar elmi-praktiki konfrans təşkil etdi. Konfrans Milli Kitabxananın bütün strukturlarının fəaliyyəti barədə çıxış və müzakirələri qiymətləndirdi və III minilliyin astanasında perspektiv və prioritetləri müəyyənləşdirdi.

Hal-hazırda kitabxananın strukturuna 21 şöbə daxildir. Əsas şöbələrəndən biri milli bibliografiya şöbəsidir. Eləcə də arxiv fondu, mədəniyyət və incəsənət şöbəsi, nadir və qiymətli nəşrlər şöbəsi, xarici ədəbiyyat şöbəsi

kitabxananın gündəlik fəaliyyətində qabaqcıl yer tutmaqdadır. Milli kitabxananın əhəmiyyətli hesab etdiyi şöbələrəndən biri də kompüter texnologiyaları şöbəsidir. Kitabxana mütəxəssisləri Qırğızıstanda kitabxana quruculuğunun inkişafını və gələcəyini bu şöbənin inkişafında görürlər. Milli kitabxana hal-hazırda 40-a qədər müxtəlif növ pullu xidmətlər də göstərməkdədir.

Milli kitabxana 2000-ci illərin başlanğıcında özünün fəaliyyət konsepsiyasını işləyib hazırladı. Kitabxana özünün ictimai missiyası kimi aşağıdakı istiqamətləri müəyyənləşdirdi.

Qeyd olunan ictimai missiyanın həyata keçirilməsi məqsədi ilə Qırğızıstan Milli Kitabxanası bir sıra məsələlərin həllini gündəlik fəaliyyətində həyata keçirməkdədir.

Qeyd olunduğu kimi, Qırğızıstan Respublikasının kitabxana-informasiya xidmətinin böyük bir hissəsini Milli Kitabxana ilə yanaşı, Skryabin adına Qırğızıstan Universitet kitabxanası, səhiyyənin inkişafı mərkəzinin Mərkəzi Elmi Tibb Kitabxanası, Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanası, Qırğızıstan Dövlət Patent-Texniki Kitabxanası, Qırğızıstan Respublikasının Uşaq və Gənclər kitabxanası həyata keçirməkdədir. Eləcə də Bişkek şəhərində mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemi 18 şəhər, rayon filial kitabxanaları ilə birlikdə böyük bir şəbəkə təşkil edir. Qeyd olunan kitabxanaların inkişafı və müasir kitabxana-informasiya xidmətinin təşkili işində müasir texnologiyaların tətbiqi, oxucu sorğularının artan dinamikası və bu sorğulara cavab verə biləcək xidmətin təşkili Qırğızıstanda müstəqillik illərinin nailiyyəti kimi qeyd olunmalıdır.

Göründüyü kimi, 2000-2010-cü illərdə Qırğızıstanın ümumi siyasi və iqtisadi inkişafı onun mədəni-maarif həyatında da öz əksini tapmaqda idi. Rusiyanın kitabxanaşünaslıq və bibliografiya sahəsində çap olunan elmi jurnallarında Qırğız mütəxəssislərinin vaxtaşırı dərc edilən məqalələri göstərir ki, son 10 ildə kitabçılıq və kitabxanaçılıq sahəsində xeyli quruculuq işləri görülmüşdür. Kitabxana beynəlxalq standartların tətbiq olunması sahəsində xeyli irəliləyib getmişdi. İFLA-nın konfranslarında muntəzəm iştirak edən Qırğız kitabxanaşünasları beynəlxalq inteqrasiya prosesinin də aktiv iştirakçısına çevrilmişdir.

1869-1870-ci illərdə N.V.Dmitrovski gələcək kitabxana üçün toplanmış kitabların siyahısını tərtib etdi, sonralar isə (1870-1872) nəhəng bir əsərin "Daşkənd ictimai kitabxanasının kitab kataloqu"nu tərtib etməyə başladı. Kitabxananın fəaliyyətinin yeddinci ilində beynəlxalq kitab mübadiləsi komissiyası fəaliyyət göstərməyə başladı. Sonralar, 28 dekabr 1882-ci ildə Fransa beynəlxalq kitab mübadiləsi komissiyasının göndərdiyi 12 nüsxə kitab buraya gətirildi.

1844-cü ildə Nordenseldin 3 cildlik əsərləri buraya gətirildi, 1904-cü ildən etibarən komissiya Fransadan gələn zərfləri daha tez-tez göndərməyə başladı. Sonralar kitabxana şərq ölkələri ilə əlaqə yaradıb çoxlu əlyazmalar əldə etdi.

1882-ci il kitabxana üçün az qala sonuncu il olacaqdır. Diyara general-qubernator təyin olunmuş M.Q.Çernyayev onun bağlanması haqqında əmr verdi. Kitablara müxtəlif müəssə və təşkilatlara paylamaq qərara alınmışdır.

1907-ci ildə qoşun starsınası V.P.Kolosovski admiral A.İ. Butakovun şəxsi əlyazmalarını və Amu-Dərya çayının mənsəbi və Aral dənizinin sahillərinin araşdırılması barədə sənədlər hədiyyə etdi. Kitabxanada 1909-cu ildə böyük artım baş verdi-tanınmış şərqşünas, Rusiyanın Qaşqardakı keçmiş konsulu N.F.Petrovskinin kitabxanasından kitablara hədiyyə olundu. O, öz kitabxanası haqda belə deyirdi: "N.F.Petrovskinin kitabxanasında tapmadığınız kitabı heç bir kitabxanada tapa bilməzsiniz".

1920-ci ildə kitabxanaya dövlət kitabxanası statusu verildi və o köklü şəkildə dəyişdi. Onun respublikanın digər kitabxanalarında kitabxana ehtiyatlarının təşkili, fondların və kataloqların yaradılması, tədbirlərinin hazırlanmasında göstərdiyi xidmət əvəzsizdir. İctimai kitabxananın filialı respublikanın paytaxtında, o cümlədən yerli əhali üçün köhnə şəhərdə də açılmışdı. Dövlət vəsaitinin ayrılması 1925-ci ildə 140 min nüsxə kitab vahidi mühafizə olunan kitab fondunun yaranmasına imkan verdi.

1948-ci ildə kitabxananın həyatında iki əlamətdar hadisə baş verdi. Ona məşhur özbək şairi Əlişir Nəvainin adı verildi və 350 yerlik oxucu zalı olan yeni üç mərtəbəli bina istifadəyə verildi. Elə o zaman E.K.Betqer 250 ədəd avtoqrafı, 151 ədədi ekslibrisli, 2 min nadir və qədim çap kitabı toplanmış şöbə təşkil etmişdi. Hal-hazırda bu fondada 16 mindən çox nüsxə vardır. Onların arasında Ş.M.İbrahimovun "Təqvim" (Daşkənd-1872), N.P.Ostroumovun "Əmir Teymur" (Daşkənd-1890), N.P.Ostroumovun "Oş şəhəri haqqında dastan" (Daşkənd-1885) və bir çox başqaları kimi özbək dilində "İncilər"i mövcud idi.

Özbəkistanda kütləvi kitabxanaların inkişafında Əlişir Nəvai adına Dövlət İctimai Kitabxanasının yardımı böyük olmuşdur. "Kitabxana flaqmanı" özü də inkişafda idi. 1970-ci illərdə yeni şöbələr elmi-tədqiqat, mədəniyyət və incəsənət üzrə elmi informasiya, depozitar mühafizə, nəzarət-dispetçer xidməti, gənclərə metodik xidmət şöbələri açılır.

2002-ci ilin aprelində Özbəkistan Respublikasının Nazirlər Kabineti 12 aprel 2002-ci il tarixində "Əlişir Nəvai adına Özbəkistan Milli Kitabxanasının yaradılması haqqında" 123 sayılı qərar qəbul etmişdir. Özbəkistan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin bu qərarı Özbəkistan Milli kitabxanasının milli və xarici nəşrlər toplanan baş dövlət kitab anbarının, çoxfunksiyalı kitabxana-informasiya və elmi-tədqiqat müəssisəsinin,

respublikanın bütün kitabxanaları üçün metodik mərkəz statusunu müəyyən etdi.

2004-cü ildə özündə Milli kitabxananın unikal informasiya ehtiyatlarını əks etdirən veb saytı yaradıldı. Buradan kitabxananın tarixi, kitabxananın bugünkü xəbərləri, strukturu, nadir və qədim kitablara haqqında informasiya əldə etmək olar. Ə.Nəvai adına Özbəkistan Milli Kitabxanasının 2005-ci ildə 135 ili tamam oldu.

Milli kitabxananın daxili strukturu uzun illər ərzində formalaşmış və hazırkı vəziyyətə gəlib çatmışdır. Kitabxananın ayrı-ayrı şöbələrinin yaranması və fəaliyyətinin araşdırılması göstərir ki, müxtəlif illərdə kitabxana qarşısına qoyduğu vəzifələri həyata keçirmək üçün müvafiq şöbələri təsis etmiş və nəhayət, müasir Milli Kitabxananın strukturu formalaşmışdır. Milli kitabxana hal-hazırda əsas və yardımçı şöbələr vasitəsilə öz fəaliyyətini həyata keçirir. Ə.Nəvai adına Milli kitabxanasında aşağıdakı əsas və yardımçı şöbələr fəaliyyət göstərir.

Ə.Nəvai adına Özbəkistan Milli Kitabxanası ilə M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli kitabxananın daim qarşılıqlı əlaqələri mövcud olmuşdur. M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası və Ə.Nəvai adına Özbəkistan Milli kitabxanası arasında 19 noyabr 2008-ci il tarixində üç dildə (azərbaycan, özbək və rus dillərində) qarşılıqlı əməkdaşlıq haqqında memorandum imzalanmışdır. İki kitabxana arasında qarşılıqlı əməkdaşlığı genişləndirən memorandum beş maddədən ibarət olub, aşağıdakı fəaliyyət istiqamətlərini özündə əks etdirir.

2007-ci ilin iyun ayının 4-də Ankara şəhərində türkdilli cümhuriyyətlərin milli kitabxana direktorlarının konfransı işə başlandı. Milli Kitabxana direktorlarının yığıncağı uzun müddətli əməkdaşlığın başlanğıcını qoydu. Bu əməkdaşlıq fonunda Qırğızistanın xüsusi fəallığı qeyd olunmalıdır. 2009-cu ildə növbəti yığıncağın Qırğızistanda keçirilməsi planlaşdırıldı və 2009-cu il ayın 8-də Qırğızistanda türkdilli ölkələrin Milli Kitabxana direktorlarının növbəti yığıncağı öz işinə başladı.

Müstəqil türk dövlətlərində kitab və kitabxana mədəniyyətinin öyrənilməsi həm tarixi ənənələr, həm də müasir qlobal informasiya məkanına inteqrasiyası baxımından göstərir ki, dövrün tələblərinə və qarşıya çıxan vəzifələrə cavab verə biləcək səviyyədə öz fəaliyyətini qura bilmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Xələfov A.A. Azərbaycanca kitabxana işinin inkişaf konsepsiyası.
2. Xələfov A.A. Azərbaycanca kitabxana işinin tarixi. Dərslik. I hissə. Bakı. BDU, 2004. 328 səh.
3. Xələfov A.A. Azərbaycanca kitabxana işinin tarixi. Dərslik. III hissə.
4. Xələfov A.A. Kitabxana və cəmiyyət. Bakı, "Azərnaşr". 2011, 348 səh.
5. Xələfov A.A., Mehdiyeva N.D. XX əsrdə Türkiyədə kitabxana işi. Bakı Universiteti xəbərləri. Humanitar elmlər seriyası. 2008, №3. 231-242 səh.
6. Kazimi P.F. Kırım tatar xalqının mədəniyyət tarixindən (kitabçılıq və kitabxanaçılıq mədəniyyəti). Bakı, Tarix problemləri. 2011, № 10
7. Kazimi P.F. Səfəvilər dövründə Azərbaycanda kitabxana işi. Bakı, BDU, 2008. 178 səh.
8. Kazimi P.F. Türk xalqlarının kitab və kitabxana mədəniyyəti. Bakı. Abc, 2012. 314 s.
9. Kazimi P.F. Türk xalqlarının kitab və kitabxana mədəniyyətinin mənbəşünaslığı. (monoqrafiya) Bakı. Mütərcim, 2014, 136 s.
10. Kazimi P.F. Türk xalqlarının kitab və kitabxana mədəniyyətində dastan və əsatirlər. Bakı. "Kitabxanaşünaslıq və informasiya", 2010, №3.
11. Kazimi P.F. Türk xalqlarının kitab və kitabxana mədəniyyətində lüğətçilik ənənələri. Bakı, "Kitabxanaşünaslıq və informasiya" 2010, №2, s. 64-70
12. Kazimi P.F. Türk xalqlarının kitab və kitabxana mədəniyyətində müqəddəs kitablar. Bakı. "Kitabxanaşünaslıq və nəşriyyat işi", 2010, №2.

КНИЖНАЯ И БИБЛИОТЕЧНАЯ КУЛЬТУРА НЕЗАВИСИМЫХ ТЮРКСКИХ СТРАН

(история, современное состояние и перспективы развития)

КАЗИМИ П.Ф.

РЕЗЮМЕ

4 июня 2007 года, в Анкаре, начал работу конференция директоров национальных библиотек тюркоязычных стран. Встречи директо-

ров Национальная библиотек положило начало долгосрочного сотрудничества. Кыргызстан и другие тюркоязычные страны проявили особую активность на фоне сотрудничества. Независимое исследование по культуре тюркских государств, библиотечное и книжное дело, исторические традиции с точки зрения интеграции в глобальной информационной пространстве имеет огромное значение и отвечает глобальным вызовам.

Ключевые слова: Тюркские страны, Национальные библиотеки, сотрудничество, библиотечное культура.

BOOK AND LIBRARY CULTURE INDEPENDENT TURKIC COUNTRIES

(history, current state and prospects of development)

KAZIMI P.F.

SUMMARY

June 4, 2007, in Ankara, to the Conference of Directors of National Libraries of Turkic-speaking countries. Meetings of Directors of National Libraries marked the beginning of a long-term cooperation. Kyrgyzstan and other Turkic-speaking countries have been particularly active in the background of cooperation. An independent study on the culture of the Turkic states, the library and the book business, historical traditions in terms of integration into the global information space is of paramount importance and is responsible globalnym challenges.

Key words: Turkic countries, national libraries, cooperation, library kulturara.